Reviews

BOOKS

Brenna, Brita och Hauan, Anne Marit (red.). *Kjønn på museum. Trondheim: Museumsforlaget. 2018. 228 s. ISBN 9788283050608*

Genom allt som allt elva kapitel får läsaren av denna antologi följa ett utvidgat resonemang om hur kön tar och ges plats i utställningar och i olika typer av museisamlingar. Sammantaget är det en inspirerande och lärorik resa som erbjuds. Den granskande blicken scannar utställningar och letar sig ner i både arkiv och enskilda fotosamlingar. Blandningen som blir följden av denna uppsökande metod inbegriper såväl stort som smått. Här diskuteras allt ifrån könade utställningskonventioner i framställningar av norska fångstmän och ryska trålfiskare till bruket av de importerade plantorna dyvelsdrek och sevenbom som populära abortmedel.

I inledningen, av redaktörerna Brita Brenna (professor i museologi vid Oslo universitet) och Marit Anne Hauan (folklorist vid TMU), slås fast att kön och museer är ett till stora delar underutforskat område. Ambitionen med boken är därför att visa hur kön blir framställt och konstruerat på museer och i utställningar. Både problembeskrivningen, om frånvaron av ett samlat grepp på relationen kön och museer, och merparten av det empiriska underlaget är hämtat från norska förhållanden. Och inte minst har Tromsø Museum – Universitetsmuseet (TMU) en särställning, vilket jag får anledning att återkomma till senare.

Vissa av antologins bidrag står ut på ett klart positivt sätt. Det gäller exempelvis Brita Brennans välskrivna och relevanta genomgång över hur en feministiskt skolad blick på museer, utställningar och samlingar har utvecklats alltsedan mitten av 1970-talet. Exposén mynnar ut i en granskning av tre utställningar – som på ett välgörande sätt vidgar diskussionen från det snävt lokala och nationella – vilka samtliga försökt gestalta och förhålla sig till konceptet ”skeiva utställningar”. Aningen förvånande är Brennans kapitel därmed det enda av bokens bidrag som diskuterar relationen kön och museer också i termer av de vidare perspektiv som döljer sig i bokstavskombinationen LHBTQ. Till de mer läsvärda texterna i boken måste också räknas Anita Maurstads reflexiva betraktelse över utställningen *Se torsken*, om torskens mångskiftande kulturella betydelser i Norge, som för ett antal år sedan togs fram på Tromsø Museum för att därefter vandra vidare till ytterligare andra museer. I sin diskussion vänder och vrider Maurstad, som var producent för den ursprungliga utställningen, på det förhållande att trots mångfalden av perspektiv och ingångar närmade sig utställarna aldrig torsken som en könad varelse. Tvärtom blev torsken ett neutrum, en den. Vad, frågar hon sig, hade hänt om de utställningsansvariga tvärtom hade valt att beköna både torsken och de mänskliga relationer som denna gav upphov till?

Det reflexiva återvändandet till tidigare uppdrag inom museet är överhuvudtaget ett av de drag hos antologin som jag finner mest tilltalande. Det är också en tacksam arbetsmetod att kommunicera till bokens

vidare läsekrets genom att den tillåter var och en att anlägga en kritisk blick på den egna verksamheten. Flera av skribenterna har på detta sätt utrustat sig med olika genusteoretiska redskap och prövat att använda dem mot både den egna praktiken och den museala praxisen. Bidragen från Torbjørn Alm och Sveinulf Hegstad kan med visst fog räknas in i den kategorin. Alm, som presenterar sig som etnobotaniker vid TMU, alltså en botaniker som intresserar sig för människors förhållande till och bruk av växter, diskuterar omständigheten att de mest etablerade norska etnobotanikerna, på något undantag när, alla har varit män. Vad betyder det för den insamlade kunskapen? Vilka frågor och relationer har historiskt sett uppmärksammats och vilka växtrelaterade användningsområden har hamnat i skymundan? Frågorna leder honom vidare till en tematisk genomgång av den kunskap (och de missförstånd) som finns bevarad kring kvinnorelaterade ämnen som preventiva åtgärder, abort, menstruation och besvär kopplade till födselar och amning. Hegstad, som är fotoarkivarie vid samma museum, har valt att uppmärksamma frågan om hur museets egen omfångsrika fotosamling speglar kön som företeelse. Genom att på ett metodiskt sätt ställa olika befintliga fotosamlingar mot varandra resonerar han kring vad fotografens kön betyder för vem och vad som blir avbildat. Vilka grupper eller individer tenderar att stiga fram som individer ur materialet och vilka gör det mer sällan? Vilka skillnader och likheter finns mellan olika generationer av fotografer, och mellan dem som varit inriktade på museidokumentation respektive nyhetsfotografi?

Ett annat återvändande i de egna spåren sker när Marit Anne Hauan skriver om en enkel fångstation från Svalbard, som en sådan kan ha tett sig vid tiden för det förra sekelskiftet, som

visas vid Polarmuseet i Tromsø (sedan 2010 en del av TMU). När miljön konstruerades 1986 var Hauan som utställningsproducent i högsta grad involverad i arbetet. Nu granskar hon den enkla kojans iscensatta ute- och inommiljöer och strategiskt utplacerade mansdockor som materiella representationer med utgångspunkt i James Cliffords "blindsonebegrepp", med vilket avses det som inte kommer till synes, det som inte ges plats eller representation. Diskussionen om utställningens könsblindhet rör sig kring de många förgivettaganden om kön och polarlivets manliga attribut som fortlever också i andra utställningar och museiinteriörer. Självkritiskt konstaterar hon att en mer varierad fysisk miljö på museet hade kunnat tjäna som underlag för en utställning som på ett mer rättvisande sätt kunnat knyta samman fångstmännens karga villkor med både omgivande ekonomiska realiteter och helt andra känslomässiga register.

Samlingens verkliga guldkorn är dock det näst sista kapitlet, skrivet av Lena Aarekol. Här möter vi först en empirinära genomgång av den norska nationalhjälten Roald Amundsens närvaro på tre skilda museer. Det är ett resonemang som tar sin utgångspunkt i den norska hjältens flitigt iscensatta dådkraft och mannamod, vilket i kapitlet fångas upp av både de tre konkreta utställningarna och i hur polarforskaren på senare tid blivit omtalad som en riktig alfahanne. Den effektiva motvikten mot denna manligt kodade hjälteposition blir de omvårdande kvaliteter som Amundsen, sydpolens ryktbare upptäckare, uppenbarligen visat såväl sina män som expeditionens många hundar. Genom en medvetet riktad läsning av de två dagböcker som Amundsen i efterhand publicerade (och redigerade) kan Aarekol övertygande visa på den stora betydelse som denne gav åt dygder som samtiden kunde beskriva som husmoderliga. Det välkomnande

och trevna hemmet i den brutalt karga omgivningen spelade en avgörande roll. Men i Amundsens egen framställning av strapatserna kring resan framhåller han också hur viktigt det är att han som expeditionens ledare tar ansvar även för kläder, väl utförd sömnad, varierad mathållning, samt allmän ordning och trivsel. Av dessa husmoderliga omsorger i det ikoniska ledarskapet märks dock inget på de aktuella museerna. Det är en fin uppvisning i hur man på ett pedagogiskt sätt kan visa hur kön är en relevant faktor också i den sortens utställningar som bara ger sig ut för att handla om redan etablerad och neutral kunskap.

Flera av de enskilda bidragen utgår från ämnen eller teman som redan tidigare har engagerat författarna. Så skriver arkeologen Cathrine Baglo om samekvinnan Margrete Kreutz som i egenskap av representant för ett nordiskt "naturfolk", samerna, två gånger farit på internationell turné till Paris (1889) respektive Chicago (1893). Kreutz har alltså varit deltagare i en av de levande utställningar där olika "exotiska" folk från den koloniala världens utkanter mot betalning har kunnat beskådas av människor i europeiska storstäder. Vanligen har dessa turnerande sällskap analyserats mot bakgrund av tidens ojämlika koloniala strukturer och beskrivits som ett ensidigt och cyniskt utnyttjande av de långväga deltagarna. Genom att bygga vidare på empiri från den egna doktorsavhandlingen visar Baglo att de individuella motiven till att åka i väg dock kunde se mycket olika ut, och att det ibland rörde sig om en medveten strategi för att både erhålla kontanta medel och sprida kännedom om den egna folkgruppen och livsformen. Det är fascinerande historia om aktörskap som vecklas ut framför läsarens ögon, dessutom fint berättad och med många goda poänger kring risken att som forskare

(och/eller museianställd) endast se och skriva om det förväntade.

Problemet är bara att även om Baglo också utvecklar ett separat resonemang om hur hon själv som museianställd producent haft ansvaret för att på TMU (med bildkonstnären Elin Andreassen) göra en utställning om individen Margrete Kreutz tillför det dessvärre inte boken särdeles mycket matnyttigt vetande om relationen kön och museer. Något av samma problematik präglar religionshistorikern Trude Fonnelds kapitel om den samiska närvaron vid TMU. Avsikten med bidraget förklaras vara att diskutera iscensättningen av kön och samisk religion vid Tromsø Museum. Som texten utvecklar sig blir det emellertid betydligt mer sagt om presentationen av samisk religion på museer än analyser som tar sikte på de könade aspekterna av dessa framställningar. Referenserna till forskare som Donna Haraway och Eilian Hooper-Greenhill och påpekandet om att museer bör uppfattas som aktiva kunskapsproducenter, snarare än som endast passiva förmedlare av kunskap, är högst relevanta, men kopplingen till bokens samlande tema framstår ändå som onödigt nedtonad.

Samma ambivalens kring ämne och fokus återkommer i en text av konstvetaren Hanne Hammer Stien. Centralt för kapitlet är ett antal fotografier föreställande samtida ryska trålfiskare tillfälligt hemmahörande i Tromsø, som dokumenterats av TMU och i samband med detta även presenterades vid en fotoutställning. Efter en introduktion som på ett kunnigt sätt behandlar dokumentärfotografiets användning och relation till museiinstitutionen som sådan följer en avsevärt kortare diskussion av det museala exempel som motiverar kapitlets plats i antologin. Det är inte alls ointressant, men jag hade gärna sett ett mer fylligt resonemang

kring den aktuella empirin i relation till de frågor om kön och museal representation som utlovas i textens inledning. Vällovliga intentioner tillsammans med läsvärda beskrivningar av museal praxis utmärker även arkeologen Marianne Skanders bidrag. Det konkreta materialet utgörs av en genomgång av de arkeologiska fältrapporter som ansvariga museer är ålagda att göra inför olika typer av projektering och markarbeten. Rapportgenren får en grundlig genomlysning och i likhet med flera andra av antologins bidrag har analyserna av bildmaterialet en framträdande roll. Tyvärr kan det även i detta fall konstateras att trots ambitionerna – och en omfattande statistisk genomgång av relationen mellan utbildade kvinnliga och manliga arkeologer och avbildade personer i rapporterna – framstår det könsteoretiska utbytet av diskussionen som tämligen skralt.

Samtliga medverkande författare utom två har sin yrkesmässiga hemvist vid TMU. Vad betyder det snäva urvalet av skribenter för bokens styrkor och svagheter? Att nästan alla medverkande har en koppling till museet förklaras gissningsvis av den omständighet som nämns i bokens förord, nämligen att den är ett resultat av särskilda utlysningsmedel för att stärka könsperspektivet som riktades bland annat till museet i Tromsø. Men det hindrar inte att det hade varit önskvärt att inledningen på ett tydligare sätt hade förhållit sig till detta faktum. Framförallt hade det varit väntat mot bakgrund av den breda bokiteln: *Kjønn på museum*. Greppet med ett återkommande fokus på TMU har tveklöst sina poänger. Bland annat tillåter det en varierad uppsättning museala professioner och discipliner att komma till tals. Museet i Tromsø blir härigenom på ett värdefullt sätt belyst på både bredden och tvären. Men bokens sammansättning och innehåll väcker som sagt

också egna frågor och funderingar. En bredare upplagd antologi – med nedslag i ett större antal museiverkligheter – hade sannolikt fört med sig en mer mångfacetterad diskussion om relationen kön och museer.

En annan redan antydd följd av den lokala situationen är att den könsteoretiska kompetensen bland författarna framstår som väldigt ojämnt fördelad. Några av skribenterna har gedigen erfarenhet av att reflektera kring förhållandet kön och museer, vilket märks i de färdiga texterna. Vid läsningen av andra bidrag infinner sig tvärtom känslan att det är en betydligt mer ovan uppgift som ska ros i land.

Samtidigt ska det sägas att precis som att den ingående belysningen av ett och samma museum har sina givna fördelar kan också en granskning utan ingående könsteoretiska förkunskaper lämna viktiga pusselbitar till hur museer, utställningar och samlingar ofta är fullständigt impregnerade av kulturella och historiskt specifika föreställningar om kön, av idéer om manlighet och kvinnlighet. Den som skriver om sitt eget upptäckande av för hen tidigare okända samband och betydelser är många gånger dessutom väl så övertygande som den som formulerar sig från en redan etablerad och välkänd position.

Till sist kan också noteras en del anmärkningar av mer redaktionell karaktär. Till de lite allvarigare hör att en av skribenterna inte fått plats i förteckningen över medverkande författare. Men hit hör också sådant som att flera av de refererade titlarna givits en uppenbart felaktig placering i en av de alfabetiska litteraturlistorna, och att refererade titlar i andra artiklar ibland helt och hållet saknas. Märkligt är också att en av författarna har fått sitt namn felstavat i inledningen (som rent innehållsligt annars fungerar utmärkt för bokens syften). Det är naturligtvis detaljer som inte bör påverka läsningen av en välkommen

och i stora stycken intressant antologi. Men det bidrar till intrycket av en publikation som med ett större fokus på uppgiften hade kunnat bli ett snäpp bättre än vad den redan är: mycket vill som bekant alltid ha mer.

*Simon Ekström, docent
Institutionen för etnologi, religion och
genusvetenskap (ERG),
Stockholms universitet
simon.ekstrom@etnologi.su.se*